

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Zapomenutý koncentrační tábor v Nové Roli v dobových kronikách

Vypracovala: Alena Fedorová

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů a práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem pro odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 29. dubna 2016

.....
Fedorová Alena

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu této bakalářské práce PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky, metodické vedení práce a velkou trpělivost. Zároveň děkuji své rodině, která mi poskytla mnoho informací, díky kterým jsem mohla práci dokončit.

Anotace

Cílem bakalářské práce je podrobné zpracování tématu pracovního tábora pro vězeňkyně a vězně z celé Evropy, jenž se nacházel na okraji obce Nová Role. Práce přibližuje historii koncentračního tábora, život vězňů, porovnání se životem v jiných zařízeních a současnost města. V této práci analyzuji výpovědi vězňů, opisy hlášení a písemná svědectví z koncentračního tábora. Práce vychází z četné literatury, dokumentů novorolských rodáků a dobových kronik, které přibližují existenci tohoto tábora.

Klíčová slova: koncentrační tábor, Nová Role, 2. světová válka, 1939-1945

Annotation

The aim of the thesis is the detailed treatment of the subject work camp for prisoners from all over Europe, which was located on the outskirts of New Role. The work illuminates the history of the concentration camp prisoners' lives, compared with life in the present and the establishment of other cities. I analyze in this thesis the testimony of prisoners and copies of reports and written testimony from concentration camp. The work is based on numerous literature documents Nová Role's natives and chronicles, which will explain the existence of this camp.

Keywords: concentration camp, Nová Role, World War II., 1939-1945

Obsah

Úvod.....	6
1. Nástin typologie koncentračních táborů.....	8
2. Historie města.....	12
2.1 První zmínky o Nové Roli.....	12
2.2 Války a utrpení.....	13
2.3 Současnost.....	15
3. Koncentrační tábor Nová Role	16
3.1 Vznik.....	17
3.2 Pochody smrti.....	21
3.3 Konec války na Karlovarsku.....	24
3.3.1 Osvobození Karlových Varů	24
3.3.2 Osvobození Nové Role	25
3.4 Exhumace vězňů z hromadného hrobu	26
3.5 Heindrich Hechtfisher	28
3.6 Výpovědi pamětníků	30
3.7 Společné setkání bývalých vězňů.....	33
3.8 Vzpomínkové akty	36
4. Poválečná porcelánka v Nové Roli.....	38
4.1 Provoz porcelánky po válce	38
4.2 Inovace tvarů a dekorů	39
4.3 Zaměstnanci a plnění výsledků	39
4.4 Současnost.....	40
Závěr	41
Seznam použité literatury a zdrojů	42
Prameny.....	42
Literatura	43
Fotodokumentace.....	44
Internetové zdroje	45
Přílohy.....	46

Úvod

Téma bakalářské práce vychází z mého vlastního zájmu o historii koncentračního tábora v Nové Roli, který se nacházel v blízkosti mého rodiště. V minulých letech sice vyšlo několik publikací, týkající se 2. světové války a pochodů smrti na Karlovarsku, ale nebyla vydána žádná publikace, která by podala kompletní přehled o dění v Nové Roli v této době.

K sepsání této bakalářské práce je využito několik dílů Kroniky města Nová Role. Díky moderní technice a svolení městských kronikářů byly novorolské dějiny 20. století zdigitalizovány a zpřístupněny na internetových stránkách Státního oblastního archivu v Plzni, pod které patří Státní okresní archiv Karlovy Vary. Díky digitalizovaným záznamům je velmi snadné nahlédnout do dějin Nové Role. Záznamy jsou psané ručně, někdy jsou špatně čitelné nebo se objevují výstřižky z novin. Kroniky se skládají z několika dílů a obsahují neurčitý počet stran. Na internetovém portálu Státního oblastního archivu v Plzni lze najít i bohatou fotodokumentaci, kterou jsem využila v přílohách této práce. V bakalářské práci je rovněž materiál, který je získán z vyprávění místních obyvatel, kteří byli ochotni poskytnout rozhovor o dění v obci po skončení 2. světové války. V mnoha případech se jedná o dnes již bývalé učně, kteří na západ Čech přišli za prací a ve městě se usadili.

Cílem této práce je přiblížit historii zapomenutého koncentračního tábora v Nové Roli především mladší generaci, která o tomto úseku dějin nikdy neslyšela.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř tematických celků. Jádrem práce jsou třetí a čtvrtá kapitola. V úvodní kapitole je stručně charakterizována typologie koncentračních táborů, které se objevovaly na území Evropy v letech 1938-1945. Druhá kapitola se věnuje historii a současnosti města Nová Role.

Nejdůležitější a nejpodrobnější je třetí kapitola, která se zabývá samotným koncentračním táborem. Podle písemných svědectví lze podat jasný a nezkrasovaný obrázek života vězňů v táboře. Jsou zde popsány osudné pochody smrti, na kterých tragicky zemřelo několik stovek vězňů, a je zde popsán i konec války ve městě. Zmínka je i o exhumaci společného hrobu či o setkání bývalých vězeňkyň. Tato část práce vychází

primárně z dobových kronik a publikace bývalého kronikáře města Ladislava Frnky *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945*. Díky těmto zdrojům bylo možné zpracovat i analýzu písemných svědectví a výpovědi vězňů z tábora. Jsou zde zmíněny i vzpomínkové akty, které město každoročně pořádá a jichž jsem se v minulých letech také sama zúčastnila.

Poslední kapitola se věnuje současnému objektu porcelánky, ve kterém probíhaly otrocké práce vězňů v době 2. světové války. Zmíněn je poválečný provoz porcelánky, inovace tvarů a dekorací, zmíněna je i stálost zaměstnanců závodu. Ve stručnosti je popsán i současný stav závodu novorolské porcelánky. K této podkapitole je primárním zdrojem publikace Ladislava Frnky – *Dějiny Keramických závodů „Bohemia“ Nová Role*.

Závěr práce je doplněn o pestrou fotodokumentaci, nabízející fotografie ze setkání bývalých vězeňkyň či z exhumace masového hrobu. Zdrojem fotografií jsou přílohy použitých kronik, volně přístupných na internetových stránkách Státního oblastního archivu v Plzni.

1. Nástin typologie koncentračních táborů

Malá československá encyklopedie, která vyšla za normalizace, definuje koncentrační tábory takto: „*Tábory sloužící k izolaci, terorizování i fyzické likvidaci politických odpůrců fašismu a jiných diktátorských režimů, popřípadě účastníků osvobozeneckého hnutí v koloniálních, závislých či vojensky okupovaných zemích.*“¹ Když porovnáme tuto definici s Encyklopedií moderní historie, která je mnohem stručnější, zjistíme, že je v zásadě shodná: „*Zařízení zakládaná k izolaci politických odpůrců režimu.*“²

Z obou výše uvedených definic je jasné, že společným a jednotným prvkem koncentračních táborů je jejich nedobrovolné osazenstvo, které nevyhovuje vládnoucímu režimu. Tábory se v rámci jednoho režimu a stejného časového období lišily, a proto vzniklo několik základních typů koncentračních táborů.

V následujícím textu přiblížím stručný nástin těchto typů, který však není celkovou a vyčerpávající charakteristikou jednotlivých táborů. Koncentrační tábory rozdělím do tří základních skupin. Rozlišovacím prvkem v typologii bude dlouhodobý účel táborů.

První skupina obsahuje tábory nejstaršího typu, které byly pro ostatní zařízení tohoto typu vzorem. K vůbec prvním koncentračním táborům patří zařízení, ve kterých během anglo-búrské války britská armáda „sbírala“ rodinné příslušníky bojujících Búrů či civilní obyvatelstvo z oblastí bojových operací.

Rozdílem mezi první skupinou koncentračních táborů a laickým pohledem běžných občanů je, že účelem nebylo dotyčné osoby zlikvidovat. O likvidaci se postaraly nemoci z podvýživy, těžká fyzická práce či špatná hygiena. Tomu podlehla skoro polovina integrovaných („posbíraných“) zajatců. Dalším účelem nebylo ani využití jejich síly na pracovní potenciál. Je logické, že kdo mohl, tak pracoval, aby si polepšil stravou a předčasně nezemřel. Účelem bylo, zamezit jejich kontaktu s búrskými bojovníky, což se dalo nejlépe provést jejich integrací do jednoho střeženého a malého prostoru. Hlavním

¹ Malá československá encyklopedie ČSAV, III. svazek, písmeno I–L, vydala Academia, Praha 1986, s. 438

² PEČENKA, Marek a Petr LUŇÁK. Encyklopedie moderní historie. 3. rozš. vyd. Praha: Libri, 1999. s. 322

záměrem tohoto koncentračního tábora byla snaha izolovat a snáze hlídat na malé ploše rodinné příslušníky, jinak řečeno - vězně.³

Do této skupiny jednoznačně patřily britské tábory pro Búry.⁴ Řadíme sem i tábory, které při druhé světové válce zadržovaly přistěhovalce a občany japonského původu na popud americké vlády. Dále existovaly koncentrační tábory pro odpůrce latinskoamerických, asijských či afrických diktatur. Zde bylo vězňům poskytováno minimum stravy a žádná další péče, jelikož to představovalo obrovskou ekonomickou zátěž. Protože v těchto zařízeních byly často celé rodiny, nepřicházela v úvahu přeměna na ekonomicky výnosnější typ pracovních táborů.⁵

Druhá skupina táborů se začala utvářet v roce 1933, kdy se dostali k moci nacisté. Tento krok vyvrcholil založením koncentračního tábora v Dachau. Byl to první nacistický tábor, otevřený v té době v Německu, několik kilometrů od Mnichova. Dachau se nacházelo na opuštěném pozemku muniční továrny.

Podle oficiálních prohlášení bylo záměrem těchto táborů převychovat asociální, kriminální a jinak nepřizpůsobivé živly. Rovněž jejich účelem bylo začlenit tuto skupinu lidí do německé národní pospolitosti prostřednictvím práce. Odtud pochází společné heslo táborů „*Arbeit macht frei*“, v překladu „*Práce osvobozuje*.“ Tento nápis můžeme rovněž v originále spatřit při vstupu do památníků terezínského ghetta. Od začátku vzniku těchto zařízení však většinu „nepřizpůsobivých“ tvořili političtí odpůrci, např. komunisté, socialisté, členové různých křesťanských církví či antinacisticky smýšlející Němci. Tímto stylem nacisté navázali na dlouhou tradici donucovacích pracoven, které v evropských zemích postupně nahradily galeje pro zločince i chudobince pro tuláky, což trvalo od 18. století až do 20. století.⁶

Mezi těmito dvěma typy zařízení bylo několik zásadních rozdílů, týkající se kvantity i „kvality“. Koncentrační tábory byly určeny pro tisíce až desetitisíce vězňů, kteří

³Blodig Vojtěch, Krejča Otomar, Krejčová Helena, Munk Jan, Lhotka Petr, Pavlát, Leo: Téma:HOLOCAUST, Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách, nakl. Tauris, 2005., s. 28

⁴PAKENHAM, Thomas. The Boer War. 1st American ed. New York: Random House, s. 45

⁵KÁRNÝ, Miroslav, Koncentrační tábory, SS a německé monopole, Praha, s. 676-712

⁶NÁSTIN TYPOLOGIE KONCENTRAČNÍCH TÁBORŮ, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.fronta.cz/nastin-typologie-koncentracnich-taboru>

zde byli umístěni bez soudního procesu, naproti tomu byly donucovací pracovny určeny pouze pro stovky, nejvýše však tisíce trestanců, o jejichž umístění zpravidla rozhodl soud. Možnost propuštění z koncentračních táborů byla možná pouze teoreticky, ale postupně se „návratnost“ rychle snižovala. Otročská práce vězňů se stala zdrojem příjmů pro organizaci SS a po vypuknutí války proti SSSR jedním z pilířů ekonomiky Třetí říše.⁷ Obdobný charakter či praktický a oficiální účel byly sovětské „gulagy“. Česká občanka, která přežila sovětský gulag a poskytla svá svědectví, se jmenuje Věra Sosnarová. Na základě jejích zážitků byla sepsána kniha *Krvavé jahody*.⁸

V obou typech totalitních režimů byly takové koncentrační tábory nejrozšířenější. Tyto koncentrační tábory označujeme jako pracovní tábory.

K této skupině se řadí i pracovní tábor Nová Role, který je stěžejním cílem mé bakalářské práce. Do skupiny pracovních táborů pak patří sovětské gulagy, které byly zřízeny v oblasti Uralu a Sibiře a samozřejmě koncentrační tábory Třetí říše, např. Sachsenhausen-Oranienburg, Buchenwald, Flossenbürg, Ravensbrück či Dachau. Československé tábory mají podobnost s gulagy i nacistickými koncentračními tábory v tom, že se sem lidé mohli dostat bez soudu, jen na podkladě rozhodnutí bezpečnostního referenta.⁹

Poslední skupina tohoto dělení jsou tábory, které se staly temným symbolem nacismu jako takového. Tyto tábory řešily likvidace ekonomicky nevýhodných táborů první skupiny a z části osazenstva druhé skupiny, které již nebylo možné využívat k původnímu účelu, což byla práce. Výhodiskem řešení této situace se stala zařízení, která byla určena na hromadné vraždění a odklizení těl těch, se kterými nacistická ideologie do budoucnosti nepočítala.

V rámci zajateckých táborů a později i v rámci pracovních táborů vznikla první taková zařízení, a to v roce 1942, kdy nacistické vedení schválilo plán „*konečného řešení*“

⁷ BLODIG, Vojtěch, KREJČA Otomar, KREJČOVÁ Helena, Munk Jan, LHOTKA Petr, PAVLÁT Leo: Téma: HOLOCAUST, Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách, nakladatelství Tauris, 2005, s. 33

⁸ KUPKA, Jiří Svetozar. *Krvavé jahody*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 9788020417473.

⁹ BLODIG, Vojtěch, KREJČA Otomar, KREJČOVÁ Helena, Munk Jan, LHOTKA Petr, PAVLÁT Leo: Téma: HOLOCAUST, Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách, nakladatelství Tauris, 2005, s. 33-34

židovské otázky. Na základě tohoto kroku byly založeny desítky nových táborů tohoto určení nebo se původní tábory přeměnily na vyhlazovací tábory.

Vyhlazovacích táborů bylo relativně málo. Mezi známější a nejčastěji uváděné patří Majdanek, Chełmno, Bełżec v Polsku a pobočky větších pracovních táborů, z nichž je nejznámější a největší Osvětim-Březinka či Treblinka. V těchto táborech byly zřízeny plynové komory, do kterých byl vháněn cyklon B – kyanovodík, plyn z naftových motorů, což jsou jedovaté a uspávací plyny. Dalším způsobem na odrovnání vězňů byly náročné práce v kamenolomu.¹⁰

Z popsané typologie vyplývá, že některé tábory prošly velkou změnou. Na změnu mělo vliv zejména jejich určení či změna politického režimu, který vládl. Je důležité říci, že nelze vždy jednoznačně tábor zařadit do určité kategorie. Současně všechny tři skupiny koncentračních táborů využíval Sovětský svaz a Německo.¹¹

První dvě skupiny táborů se svojí povahou podobají zajateckým táborům. V těchto táborech je osazenstvo konkrétně dané. Jsou to především váleční zajatci a jejich vnitřní režim je do značné míry určen mezinárodními úmluvami.¹²

Přesto se alespoň ve stručnosti pokusím o zařazení některých historicky známých táborů. K jednotlivým skupinám uvádím stručné zařazení historicky známých zařízení, o kterých jsme slyšeli v hodinách dějepisu na základní škole. Důležité je zmínit, že kromě rozdělení do tří skupin, se tábory liší podmínkami, ve kterých vězni žili a umírali. To, co tvoří spojovací článek mezi všemi vězni v zařízeních je nedobrovolné osazenstvo. Na základě informací z dobových kronik a prostudované literatury se definice koncentračních táborů, která otevírá tuto kapitolu, prokázala jako pravdivá.

¹⁰ Kárný, Miroslav - Koncentrační tábory, SS a německé monopol, Praha, s. 676-712.

¹¹ BENZ, Wolfgang, Barbara DISTEL a Angelika KÖNIGSEDER (eds.). Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager. München: C.H. Beck, 2007., s. 90

¹² Kárný, Miroslav - Koncentrační tábory, SS a německé monopol, Praha, s. 676-712.

2. Historie města

2.1 První zmínky o Nové Roli

Novorolsko a jeho prvopočátky osídlení spadají do období příchodu Slovanů. Byl to kmen Sedlčanů, který osidloval nejúrodnější část Poohří. Jelikož se krajiny v povodí řek Rolavy a Ohře se vyznačovaly souvislými hlubokými lesy převážně smíšeného typu a bylo zde spousta luk a polí, původní obyvatelé se živili hlavně zemědělstvím.

První dochovaná památka z doby prvního osídlení obce je z poloviny 13. století. Jsou to zbytky kamenného zdiva původní stavby kostelíka, u kterého prameny neuvádějí autora stavby.¹³ „První dochovaný písemný záznam o existenci obce je až z roku 1293 za krále Václava II. Od tohoto letopočtu se také uvádí rok založení obce.“¹⁴

V historii prošla obec několika změnami svého názvu od jejího prvního pojmenování.¹⁵ Pojmenování Nová Role pochází z roku 1923. Tento název je ponechán až do dnešní doby.¹⁶

Nová Role je jedním z nejstarších sídelních útvarů Karlovarska. Střídání vlastníků města od roku 1310 zpracoval novorolský kronikář Ladislav Frnka a najdeme ji v Kronice obce.

¹³ ŠEDIVÝ, Václav a kol. Almanach 700 let založení Nové Role, 1993, s. 3–4

¹⁴ ŠEDIVÝ, Václav a kol. Almanach 700 let založení Nové Role, 1993, s. 4

¹⁵ Názvy obce od prvního pojmenování: r. 1293 *Nowa Raluna*; r. 1355 *Rolaw*; r. 1412 *Rolau*; r. 1523 *Neu Rolaw*; r. 1553 *Nowa Rola*; r. 1785 *Neu Rohle*; r. 1847 *Neu Rohlau*; r. 1854 *Rolava Nova (Neu Rohlau)*; r. 1923 *Nová Role (německy Neurohlau)*

¹⁶ ČERVENÝ, Jaroslav. Devět kapitol z Novorolska. Nová Role: Městský národní výbor, 1987., s. 16

2.2 Války a utrpení

Neblahý vliv a všeobecný úpadek měla na obec v letech 1618-1648 třicetiletá válka. V celém Krušnohoří obyvatelstvo postupně chudlo, protože ustalo kutání stříbra a cínu, což byl jediný zdroj obživy pro jednotlivé domácnosti. Samotní horníci v cínových dolech kvůli zhoršenému spravování dolů museli skončit s prací. Mnoho lidí odcházelo v této době do sousedních zemí, zejména do Saska.¹⁷

Během třicetileté války zažila obec mnohá tažení, např. Švédů do Čech. Poslední tažení se odehrálo rok před koncem třicetileté války 1647, při kterém Švédí zabavovali obyvatelům dobytek a zásoby potravin. V celém kraji byla chudoba. To byl také podnět k zahájení výroby podomácku zhotovovaných dřevěných podrážek, které známe pod pojmem „dřeváky“.¹⁸

Zrušením nevolnictví a vydáním tolerančního patentu v roce 1781 byla povolena svoboda náboženského vyznání. V tomto období nastaly sociální, politické i hospodářské reformy, díky nimž došlo k rozvoji průmyslu, nových řemesel či domácí výroby. Na Karlovarsku se obnovuje hornictví a na Sokolovsku se otevírají doly pro těžbu hnědého uhlí a kaolinu.

Zpráva z roku 1847 eviduje, že v obci bylo 50 domů s 280 obyvateli. V této době pod novorolskou faru spadaly sousední vesnice Jimlíkov a Božičany. V obci byla fara, kostel, škola, hostinec a dva mlýny. V této době byl v Nové Roli otevřen kaolinový důl, který později těžbu kaolinu zrušil. V roce 1881 byla v obci zahájena stavba železniční tratě Chodov-Nová Role-Nejdek. Zdejší obyvatelé se živili těžbou dřeva v okolních lesích. Dřevo se expedovalo do Vídně a do západoevropských států.¹⁹

První světová válka měla za následek zhoršení sociálních poměrů obyvatelstva, vzhledem ke stagnaci jednotlivých průmyslových odvětví, a tím začaly klesat i možné výdělky. Koně byli odváděni pro armádu a sedlákům byl bez výjimky zabaven dobytek. Dostavil se nedostatek životních potřeb.

Po prvních měsících bojů začaly na vlakové nádraží přijíždět vagóny s prvními raněnými vojáky z bitevních polí. V každé vesničce byly zřizovány vojenské lazarety.

¹⁷ ČERVENÝ, Jaroslav. Nová Role: 40 let města. I. Nová Role: Nová Role, 2004., s. 6-7

¹⁸ ČERVENÝ, Jaroslav. Nová Role: 40 let města. I. Nová Role: Nová Role, 2004., s. 6-7

¹⁹ ČERVENÝ, Jaroslav a kol. Nová Role a okolí dnes a dříve, 1. část zvláštní přílohy Novorolského zpravodaje, 1985., s. 12

V Nové Roli se lazaret nacházel v místní budově staré školy, která zde sídlí dodnes.²⁰

Kvůli kruté zimě, která zastihla naši zem skoro na konci války v letech 1917–1918, umíralo velké množství lidí hladem a prochladnutím. Byli to většinou podvyživení obyvatelé s malými dětmi. Navíc se na konci války se rozmohla epidemie španělské chřipky. Jelikož silné mrazy nedovolily kopání jednotlivých hrobů, zaváděly se hroby společné.²¹

Měsíc po podepsání Mnichovské dohody v září roku 1938 obsadil sudetští Němci pohraniční území zvané Sudety, tedy i Novou Roli. Všichni soudobí čeští obyvatelé obce se museli vystěhovat do vnitrozemí tzv. Protektorátu Čechy a Morava, který vznikl v březnu roku 1939.

V obecní kronice nejsou záznamy o válečných poměrech během druhé světové války v obci. Jsou dochovány jen zprávy o porcelánce, jejíž vedení řešilo nedostatek pracovních sil válečnými zajatci různých národností. Během tohoto období za areálem porcelánky vznikl koncentrační tábor, ve kterém byly vězněny z větší části ženy různých evropských národností, např. české, polské, jugoslávské či sovětské, aj. Informace o pracovním táboře ve městě a o objektu následuje až v kapitole věnované koncentračnímu táboru.²²

Karlovy Vary byly osvobozeny dne 8. května 1945, ale Nová Role až dne 11. května 1945.

²⁰ ŠEDIVÝ, Václav a kol. Almanach 700 let založení Nové Role, 1993, s. 7-9

²¹ ŠEDIVÝ, Václav a kol. Almanach 700 let založení Nové Role, 1993, s. 7-9

²² ŘEHÁČEK, Karel. Němci na Karlovarsku v letech 1945 - 1948. I. vydání, Plzeň: Karel Řeháček, 2011. s. 38

2.3 Současnost

Vesnice Nová Role se v poválečném období změnila natolik, že byla vyhlášena městem k 6. dubnu 1964.

Po roce 1989 pokračuje výstavba rodinných domků podél řeky Rolavy či ve staré části obce. K městu patří sousední vesnice Jimlíkov a Mezirolí. Město má svůj znak i vlajku. Ve znaku má lipový list, porcelánovou konvici a zkřížená kladiva. Porcelánová konvice představuje dlouholetou výrobu porcelánu, zkřížená kladiva těžbu uhlí a kaolinu v kraji, a lipový květ je symbol české státnosti.²³

Každoročně v září se koná Michalská pouť, která oslavuje sv. Michaela, po kterém je pojmenovaná nejstarší stavba ve městě, kostel svatého Michaela, který byl postaven v letech 1240–1255.²⁴

Nová Role v roce 2013 oslavila 720. výročí od založení obce a v roce 2014 50 let od povýšení obce na město. Rozloha města je 13,53 km². K roku 2015 je ve městě evidováno 4130 obyvatel.

²³ ČERVENÝ, Jaroslav. Nová Role ve výstavbě: 1945 - 1985. Nová Role: Městský národní výbor, 1986., s. 22

²⁴ ŠEDIVÝ, Václav a kol. Almanach 700 let založení Nové Role, 1993, s. 17

3. Koncentrační tábor Nová Role

Karlovarská oblast se ve čtyřicátých letech 20. století nevyhnula přítomnosti několika nacistických koncentračních táborů. Stejně jako na čtyřiceti místech dnešní České republiky bylo v oblasti Karlovarska v průběhu posledních let druhé světové války založeno několik poboček pracovního koncentračního tábora Flossenbürg. Tento tábor fungoval od roku 1938 na německé straně česko-bavorského pomezí, přibližně 15 kilometrů severozápadně od Rozvadova.²⁵

Pobočky táborů vznikaly proto, aby vězňové a vězeňkyně doplnili nedostatečný počet pracovních sil ve zbrojní výrobě v českém pohraničí. Vězni byli nuceni vykonávat různorodé práce. V pracovním táboře v Ostrově se museli starat o oděvní sklad SS, ve Svatavě a v Kraslicích, kde byly vězněny především ženy, vyráběly tyto různé komponenty do letadel.

V pořadí šestým místem v Karlovarském kraji, kde byli vězni a vězeňkyně koncentračních táborů nuceni pracovat pro nacistický režim, byla Nová Role a sousední vesnice Božičany. Pracovní tábor v Nové Roli se vztahuje k porcelánce, která je dnes po světě známá jako Thun 1794, akciová společnost. Porcelánka se dostala v roce 1940 do rukou organizace SS. Dosavadní výrobu luxusního zboží vystřídala výroba nádobí pro německé ozbrojené jednotky. Kromě civilních zaměstnanců byly do výroby nasazeny i vězeňkyně koncentračního tábora Ravensbrück.²⁶

Na sever od novorolského vlakového nádraží se nacházejí místa, která nebyla od roku 1942 do 1990 účelově využívána z důvodu zachování památek z doby 2. světové války.

²⁵ BRUŽEŇÁK, Vladimír. Ve stínu Krušných hor: z historie poboček koncentračního tábora Flossenbürg na Karlovarsku a Sokolovsku (Svatava, Kraslice, Nová Role, Ostrov a Korunní) a pochodů smrti, s. 47

²⁶ ČERVENÝ, Jaroslav a kol. Nová Role a okolí dnes a dříve, 1. část zvláštní přílohy Novorolského zpravodaje, 1985., s. 25

3.1 Vznik

Historie porcelánky se začala psát v roce 1920, kdy započala její výstavba naproti vlakovému nádraží v Nové Roli. O rok později, dne 1. prosince 1923, byl v tomto závodě zahájen provoz. Podnik byl znám doma i v zahraničí výrobou kvalitního porcelánu až do roku 1935. Ukázalo se, že výroba porcelánu je nevýnosná a akcionáři začali rozprodávat své podíly.²⁷

Jedinou majitelkou podniku se stala říšskoněmecká firma „Rosenthal“, která odkoupila všechny akcie. Vedoucím ředitelem továrny byl jmenován říšskoněmecký vedoucí Heindrich Hechtfischer (1898, Selb–1947, Cheb). Pozice komerčního ředitele obsadil H. Weisleder. Společně se zaměřili na vysokou kvalitu vyráběného porcelánu. Zvýšenou pracovní kázní a vysokými nároky na zkvalitnění práce i materiálu záhy získali výbornou pověst. Porcelán byl vyráběn pod zn. „Bohemia“, a tím i velký odbyt.

Nedostatek pracovních sil se v roce 1941 projevil i ve zdejší továrně, důvodem byl odvod všech bojeschopných mužů na frontu. Koncem tohoto roku technický ředitel H. Hechtfischer při osobní audienci v Berlíně prosadil postavení koncentračního tábora na pozemcích porcelánky v Nové Roli. Tábor byl zřízen a na podzim téhož roku bylo do Nové Role odtransportováno několik stovek žen z koncentračních táborů Ravensbrück a Flossenbürg. Tento krok měl zajistit plnohodnotnou kapacitu pracovníků závodu. Říšskoněmecké úřady využily prostory porcelánky k zřízení montážních dílen na výrobu leteckých součástek pro německá letadla zn. Messerschmidt, kde za přísného dohledu příslušnic SS vybrané vězenkyně pracovaly. Dílny byly umístěny v prostorách budovy bílého skladu. *„Tuto výrobu kompenzovaly říšskoněmecké vojenské úřady zajištěním stálých objednávek porcelánu z Bohemie pro účely Wermachtu.“*²⁸

Počátkem roku 1942 pracovala v závodě početná skupina francouzských zajatců, kteří vykonávali hrubé manuální práce a přespávali v dřevěných budovách v areálu

²⁷ Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 152 (Archiv obce Nová Role), Kronika obce Nová Role 1933, 1. díl [online]. [cit. 2016-04-29]. Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00152-obec-nova-role-1933>

²⁸ FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945.*, s. 2

továrny. Francouzská skupina byla nasazena na stavbu vlastního koncentračního tábora, který se rozprostíral přibližně 200 m severně od areálu porcelánky. Poté byla francouzská skupina rozmístěna do zemědělských usedlostí na polní práce. Francouze vystřídali sovětsí zajatci. Ti však po několika měsících náhle zmizeli neznámo kam. „*Místo nich sem přišlo cca 200 židů mluvících různou řečí, z nichž několik jich mluvilo slovensky.*“²⁹ Židé byli ubytováni v místnosti protiletcké obrany, která se nacházela za místní jídelnou a byla hlídána německými mladíky v černých uniformách SS. Později byli přemístěni do sklepa, který se nacházel pod přípravnou porcelánové masy, z něhož byla koncem roku 1942 zřízena věznice se samotkami zvaná „bunkr“. Do bunkru byli nejčastěji zavíráni práci sabotující vězni, zvláště vězeňkyně.³⁰

Jako u všech koncentračních táborů byl pro klamání vězňů i veřejnosti nad bránou koncentračního tábora umístěn nápis „*Arbeit macht frei*“ (Práce osvobozuje). Koncentrační tábor v Nové Roli měl kapacitu přibližně 700 vězňů, z čehož 80 % tvořily ženy různých evropských národností. Nejvíce vězeňkyň pocházelo z Polska a Sovětského svazu. Ženy byly nasazeny převážně na podřadné a těžké práce.

V celém areálu byl velmi přísný dozor SS příslušníků, mezi nimiž byly i německé ženy. Většina dozorců vynikala nelidskou brutalitou k vězňům i pracovníkům. Civilním zaměstnancům bylo přísně zakázáno mluvit s vězni, při práci nesměli mluvit mezi sebou a ani se s nikým stýkat. Při porušení tohoto zákazu byli vězni trestáni samovazbou v bunkru, půstem (zrušení přidělu chleba) či prodlouženou pracovní dobou v těžkých podmínkách.³¹

K výrobkům porcelánky řadíme proslulé talíře zvané *Julfest*, pro které byl typický plastický vzor. Talíře nebyly vytáčeny kruhem, ale vylévány v třídičných formách. Tyto výrobky byly expedovány v černých krabicích pro rodiny význačně padlých Němců i s úmrtním listem. Ve vylévárně byly také vyráběny masivní porcelánové nádoby oválného tvaru. Nikdo z vedení porcelánky neměl tušení o jejich účelu a expedici. „*V r. 1964 vyšlo z dokumentárního filmu Československé televize najevo, že to byly miny, jimiž bylo*

²⁹ FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945.*, s. 2

³⁰ ČERVENÝ, Jaroslav a kol. *Nová Role a okolí dnes a dříve*, 3. část zvláštní přílohy Novorolského zpravodaje, 1985., s. 22

³¹ PEKLO MEZI STŘEPY PORCELÁNU, *Koncentrační tábor v Nové Roli a pochody smrti 1945*, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.slideshare.net/JiSankot/nov-role-a-jej-porcelnka>

v širokém okruhu zamořeno celé okolí Hitlerova hlavního štábu v Polsku. ‘³² Na místě se jich našlo kolem tisíce a jejich odstranění trvalo čtyři roky. Vzhledem k tomu, že nebylo možné odhalit miny žádným detektorem, tento úkon si vyžádal několik lidských životů. „Pro tuto jejich vlastnost bylo těchto min jistě upotřebeno ohromné množství i na jiných místech všech front. A tak se stala novorolská porcelánka, jejíž výrobky měly sloužit ke zkrášení a užitku lidského života, rozsévačkou smrti, o čemž ovšem nikdo z těch, kdo tyto nádoby vyráběli, neměl ani tušení.“³³

Prostor novorolského koncentračního tábora se skládal ze čtyř budov v areálu továrny (dvě menší a dvě velké) a z deseti velkých dřevěných příbytků s podezdívkou běžného typu. Tyto dřevěné stavby můžeme znát z koncentračních táborů Dachau či Osvětimi. Velký podsklepený barák s vysokou podezdívkou stojící směrem na severozápad sloužil pro posádku SS jako ubytovna a strážnice. Areál tábora byl celodenně hlídán vyzbrojenými hlídkami, které se střídaly na vysokých strážních věžích umístěných ve všech čtyřech rozích „lágru“. Budovy sloužily jako kuchyň, sklady zboží, sklad materiálu, krejčovská a obuvnická dílna, kde se výhradně vyrábělo pro posádku SS. Vězňům nebyly po celou dobu věznění šaty ani boty opravovány.³⁴

Na počátku roku 1942 přijel do Nové Role transport vězeňkyň z koncentračního tábora Ravensbrück, který údajně podnítil ředitel porcelánky Bohemia Hechtfescher. Dochované záznamy uvádějí, že: „tento transport jel přes Zwickau, Breitenbach, Potůčky až do Nové Role.“³⁵

Vězenkyním před odjezdem bylo řečeno, že jedou vykonávat nenáročnou práci v porcelánce. Tato informace byla po příjezdu okamžitě zpochybněna. Práce byla otrocky namáhavá, těžká a složitá. Pracovaly ve velmi bídných podmínkách, tzn. nedostačující strava (omezené příděly), ostře přísný pracovní a dozorcí řád. Jakýkoliv kázeňský či

³² FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945.* s. 4

³³ FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945.* s. 4

³⁴ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>*

³⁵ FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945.* s. 6

pracovní přestupek se trestal např. honěním nebo stáním na Apellplatze za každého počasí, v zimě i za mrazu, sněžení či dešti.³⁶

Odvážila-li se některá z vězeňkyň o něco požádat ředitele Heinricha Hechtfischera, okamžitě to hlásil SS komandu, které tvrdě zakročilo, a vězeňkyně byla poslána na smrt. Do práce byly ženy voděny speciálním koridorem, který byl obehnán ostnatým drátem a spojoval koncentrační tábor s areálem porcelánky. Vězeňkyně byly doprovázeny ozbrojenými esesáky a hlídacími psy.

Podle dochovaných záznamů bylo koncem roku 1944 ve strážním mužstvu celkem 42 zaměstnanců. Z toho bylo evidováno 23 mužů evidováno v Mužstvu SS, dva poddůstojníci SS a sedmáct dozorkyň skrz vězněné ženy. Vybavení v táboře přibližně odpovídalo počtu strážníků v táboře. Zaevidováno bylo celkem dvacet šest pušek, čtyři pistole, dva samopaly a jeden lehký kulomet.³⁷

Podle statistik z novorolských kronik se dá říci, že v táboře bylo k roku 1944 vězněno celkem 621 zajatců. Muži byli razantně v menšině, bylo jich zaevidováno „pouhých“ 65, z čehož převládala polská a německá národnost. V menším počtu byli zastoupeni i Češi, Francouzi, Sověti, ale také Albánci, Belgičani, Bulhaři a Italové.³⁸

Ve dnech 10. a 15. dubna 1945 byly do novorolského koncentračního tábora deportovány velké transporty žen z Německa. Značná část z nich byla ve velmi zuboženém stavu, vyhublá a vyčerpaná. Mezi ženami převládala židovská a maďarská národnost. Kapacita koncentračního tábora činila přibližně 700 vězňů. Ženy byly namačkány na palandy těsně vedle sebe nebo zůstaly ležet na zemi. Pravděpodobně pocházely z některého evakuovaného tábora v Německu.³⁹

Nálet britsko-amerického letectva na Karlovy Vary, který se uskutečnil dne 19. dubna 1945 za bílého dne kolem poledne, přesvědčil vězně o blížícím se konci války a

³⁶ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>*

³⁷ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>*

³⁸ BRUŽEŇÁK, Vladimír. *Ve stínu Krušných hor: z historie poboček koncentračního tábora Flossenbürg na Karlovarsku a Sokolovsku (Svatava, Kraslice, Nová Role, Ostrov a Korunní) a pochodů smrti*, s. 67

³⁹ *Tamtéž*, s. 68

dával jim naději na osvobození. Při náletu bylo zbombardováno horní vlakové nádraží, bloky domů v Rybářích i Grandhotel Pupp. V té době byl hotel známý tím, že zde sídlil operativní letecký štáb a částečně lazaret pro vysoké německé důstojníky. Hotel neprodělal velké škody, byl zasažen jen ve dvou rozích malými leteckými pumami. Z obav dalších náletů byl hotel evakuován. V těchto dnech nedoslali vězni denní příděl stravy, neboť tyto události vyvolaly velikou paniku mezi esesáky v táboře.⁴⁰

3.2 Pochody smrti

Termín *pochod smrti* je velmi expresivní označení pro pochod, jehož výsledkem je smrt většiny či všech zúčastněných. Používá se též pro případy zajatců a vězňů v době 2. světové války. Vězni z koncentračních táborů byli nuceni pod hrozbou okamžitého usmrcení jít několikakilometrové pochody bez jídla a odpočinku. Pro většinu zajatců byla smrt vysvobozující. Málokomu se podařilo proklouznout bystrým strážcům z transportu a zachránit si vlastní život. V Nové Roli pochody smrti také proběhly.⁴¹

Dne 17. dubna přijel do nádraží v Nové Roli nákladní vlak s přibližně 1.000 vězni, kteří byli využíváni jako levná pracovní síla v továrně Erla v Johangeorgestadt. Ve vlaku byli i mrtví. K několika případům ubití a zastřelení vězňů došlo i ve stanici Nová Role, když zde vlak zůstal stát. Vlak stál bez vody a jídla celý den, velitel transportu po jednání s ředitelem Heindrichem Hechtfischem a velitelem tábora rozhodli o pokračování transportu pěšky. Mrtvoly vězňů byly vězeňským komandem odneseny do pohřební jámy poblíž tábora a zesláblí a hladoví vězni z nákladních vagonů a částečně i z tábora byli v chladné noci z 19. na 20. dubna vyhnáni na pochod smrti.⁴²

V noci z 22. na 23. dubna 1945 bylo přibližně 2000 vězňů vyhnáno na Appellplatz tábora v Nové Roli. Bývalý kronikář města L. Frnka uvádí, že vězni byly „v temné noci

⁴⁰ ČERVENÝ, Jaroslav a kol. Nová Role a okolí dnes a dříve, 3. část zvláštní přílohy Novorolského zpravodaje, 1985., s. 12

⁴¹ POCHODY SMRTI, *Poslední kapitola zvěstev druhé světové války*, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.totalmag.cz/valka/90-specialni-tema/1428-pochody-smrti-posledni-kapitola-zvrstev-druhe-svtove-valky.html>

⁴² BRUŽEŇÁK, Vladimír. Ve stínu Krušných hor: z historie poboček koncentračního tábora Flossenbürg na Karlovarsku a Sokolovsku (Svatava, Kraslice, Nová Role, Ostrov a Korunní) a pochodů smrti, s. 90

byli hnáni pažbami pušek za zuřivých nadávek esesáků a štěkotu psů kolem vlakového nádraží ven ze vsi neznámo kam.⁴³ Když transport procházel kolem vlakového nádraží, přibližující se letadlo zbombardovalo okolí. Kolejiště a návěstidla směrem na Karlovy Vary posádka letadla kulometem rozstřílela.

Tato situace vyvolala u žen velkou paniku, kterou krotili esesáci. Probíhajícího zmatku využilo několik sovětských žen k útěku přes řeku Rolavu směrem na východ. Počítaly s tím, že esesáci je nebudou pronásledovat z důvodu udržení kázně transportu. V transportu byly ženy různých národností: sovětské, polské, jugoslávské, české, francouzské, maďarské.⁴⁴ První odpočinek byl na nádraží v Březové, kde byly nahnány do prázdných vlakových vagonů a čekaly na připojení lokomotivy. Z vlaku byla vidět hromada mrtvých těl, která zřejmě pocházela z předchozích transportů. Jelikož se lokomotivy po dobu dvou dní nedočkaly, byly opět vyhnány ven na další pochod. Následujícího pochodu se nedožilo několik žen, které podlehly hladu a vyčerpání. Transport dále pokračoval směrem na Planou a Mariánské Lázně. K dalšímu přenocování byly ženy nahnány do velké dřevěné kůlny, která se nacházela poblíž obce Teplá. Zajímavostí je, že kůlna v dnešní době slouží jako sklad zemědělských strojů. Při přenocování se několika ženám polské národnosti podařilo uprchnout a hledaly pomoc v Klášteře Teplá, kde doufaly, že jim bude poskytnuta pomoc. „Po otevření brány se objevili esesáci v černých uniformách, kteří ženy ztloukli pažbami pušek a po výslechu je odvedli k doprovodné stráži transportu.“⁴⁵ Esesáci, kteří sídlili v klášteře Teplá, měli za úkol hlídat shromažďovaný archiv SS.

Nedaleko Michalových Hor se ženám jugoslávské národnosti podařilo uprchnout. Byly esesáky pronásledovány a dvacetiletá Milica Harmel byla zastřelena. Zbylé dvě, Gita Kuhar a Mira Bedenk, se schovaly do křoví a nebyly objeveny. Z křoví vylezly v pozdních večerních hodinách a snažily se najít svoji kamarádku Milicu. Našly mrtvé tělo, které zahrabaly do země. Z posledních sil se dopotácely k vesnici Hanov, kde potkaly

⁴³ FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945*, s. 8

⁴⁴ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>

⁴⁵ FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945*, s. 9

německého rolníka a řekly mu, že utekly z transportu. I přesto, že bylo rolníkovi jasné, o koho jde, dívky schoval a dal jim najíst. Několik dní je ukrýval, aby nabraly sílu a poté se vydaly na další cestu neznámo kam. Ve výpovědi obě ženy potvrdily, že: „*sedlák jim poradil, aby se od sebe oddělily, že tím mají větší naději na úspěšný návrat. Informoval je o situaci a jistotě brzkého konce války, dal jim zásobu jídla na cestu a jeho manželka je vybavila šatstvem, prádlem a botami.*“⁴⁶ Obě jmenované si po válce dopisovaly se sedlákem žijícím v Porýní, který jim zachránil život.⁴⁷

Podle informací byly z novorolského koncentračního tábora vypraveny čtyři pochody smrti. Cílem prvního transportu měl být jeden z velkých základních koncentračních táborů Terezín nebo Dachau. Druhý transport vyšel o dva dny později, ale s neznámým cílem a osudem. O něm není dochována žádná zmínka. Třetí, převážně ženský, transport měl jít údajně do Terezína přes Mariánské Lázně a Stříbro. Poslední informace o tomto transportu máme z kláštera Teplá. Transport také neměl jasný cíl, jelikož vedoucího transportu Hugo Bocka vedla spíše motivace se vězňů zbavit. Podle historických záznamů není znám přesný počet pochodů smrti našim krajem. Existují místa, v nichž byla v poválečných letech objevena těla obětí údajných pochodů smrti z jara 1945. Podrobná mapa se nachází v příloze.⁴⁸

⁴⁶ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafonium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>*

⁴⁷ Pozn. Sedlákovo jméno je neznámé

⁴⁸ ČERVENÝ, Jaroslav. Devět kapitol z Novorolska. Nová Role: Městský národní výbor, 1987., s. 24

3.3 Konec války na Karlovarsku

3.3.1 Osvobození Karlových Varů

Během válečného období se národnostní složení v kraji razantně změnilo. Drtivou převahu ve většině měst tvořila německá národnost. Dle archivních záznamů v Karlových Varech žilo 862 Čechů, 17 173 Němců, 13 židů a 1312 občanů jiných národností. Pokud přičteme i městské části, které byly připojeny k městu až v šedesátých letech, žilo na území přibližně 42 600 obyvatel, z toho necelých 40 000 Němců.⁴⁹

Ve válečném období bylo na Karlovy Vary provedeno několik náletových akcí. První z nich byla 12. září roku 1944, ve 12:34 hodin. Nálet trval necelou minutu, bylo svrženo 110 bomb, které dopadly na dnešní Masarykovu třídu. Při náletu zemřelo asi 50 osob. Pohřeb se konal dne 17. září a zúčastnil se jej předseda Sudetoněmecké strany a vyznavatel karlovarských požadavků z roku 1938 Konrad Henlein.⁵⁰

Poslední a zároveň největší letecký nálet byl uskutečněn v poledne dne 19. dubna 1945, při kterém 87 letadel svrhlo na západočeské město 56 tun zápalných a 186 tun tříštivých bomb. Cílem mise bylo zdemolovat železniční tratě a pobočky karlovarských vlakových nádraží. Zničeno bylo přes 200 veřejných a průmyslových budov a 200 lidí zahynulo.⁵¹

Americké jednotky překročily státní československé hranice dne 18. dubna 1945 a o dva dny později vstoupily do Aše. S největším odporem se setkaly v Chebu, kde byla kapitulace podepsána ve 13:00 hodin dne 26. dubna 1945. Od 30. dubna postupně Američané obsazovali okolní města, až se dne 9. května dostali na území Karlových Varů. Dosáhli na linii, která se stala pomyslnou čarou mezi americkými a sovětskými jednotkami. Chebský most, který spojuje pravý a levý břeh řeky Ohře, se stal tzv. územím nikoho. Na pravém břehu byla postavena sovětská závora a na levém americká závora.

⁴⁹ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>*

⁵⁰ FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945*, s. 17

⁵¹ *KONEC 2. SVĚTOVÉ VÁLKY NA KARLOVARSKU, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.fofiffo.com/strana1b.htm>*

Češi, kteří byli nespokojeni s tím, že nemohou převzít odpovědnost za další vývoj ve městě, žádali o povolení k cestě za Američany. Požadavek byl schválen, ale karlovarští občané se dozvěděli, že jejich město spadá do sovětské zóny. Doporučovalo se počkat příchodu Rudé armády, která překročila území Karlových Varů dne 11. května 1945 a osvobodila město.⁵²

3.3.2 Osvobození Nové Role

Dne 6. května roku 1945 americká armáda osvobodila okresní město Loket a zastavila se na demarkační čáře nedaleko Nové Role. Obec očekávala příchod Rudé armády. Vězni, kteří přes transporty zůstali v Nové Roli či v jejím okolí, se postupně evakovali do svých domovů. Vracející se ženy z transportů přicházely bosé a v roztrhaných šatech. Obyvatelé k nim byli vstřícní a poskytli jim obnošené šaty, boty a jídlo na cestu. Dne 11. května 1945 vstoupila do tehdejší obce Rudá armáda.⁵³

Návrat do vlasti byl komplikovanější pro sovětské vězeňkyně koncentračního tábora než pro jiné národnosti. Mnohé z nich byly po transportu vyslýchány NKVD⁵⁴ jako podezřelé ze spolupráce s nacisty.

„Moc v Nové Roli dočasně převzali po osvobození místní němečtí antifašisté Möckl, K. Esck a K. Siegert. Sám komunista Esck se čerstvě vrátil z jednoho z nacistických koncentračních táborů. Dne 28. května 1945 dorazil do obce Čech Julius Celesin, který se prokázal česko-rusky psaným pověřením velitele 1. Praporu Národní stráže npor. Sedláka k převzetí a zajištění bývalého koncentračního tábora v Nové Roli. Tábor měl nově sloužit jako internační tábor pro příslušníky SS, NSDAP a SA.“⁵⁵

Od roku 1945 do 1946 byli v táboře věznění vysocí hodnostáři SS, NSDAP a SA. Od roku 1946 do roku 1947 zde byli internováni Němci určeni k řádnému odsunu. Po

⁵² Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>

⁵³ ČERVENÝ, Jaroslav. Devět kapitol z Novorolska. Nová Role: Městský národní výbor, 1987., s. 24-25

⁵⁴ Pozn. Lidový komisariát vnitřních záležitostí

⁵⁵ PEKLO MEZI STŘEPY PORCELÁNU, Koncentrační tábor v Nové Roli a pochody smrti 1945, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.slideshare.net/JiSankot/nov-role-a-jej-porcelnka>, s. 50

skončení odsunu byly nepotřebné baráky rozebrány a pozemek se stal skládkou komunitního odpadu a odpadu z výroby porcelánu. Na leteckých snímcích z roku 1952 je k vidění pouze jediná budova, která sloužila jako strážnice SS. Dřevěné baráky byly rozebrány, ale jejich půdorys je stále patrný.⁵⁶

„Dnes jsou na místě pastviny, neudržovaný hájek a křoviny. Pouze na místě jednoho ženského baráku, prádelny a zmíněné ubikace SS se dneska nachází malý ranč U Toma.“⁵⁷

3.4 Exhumace vězňů z hromadného hrobu

Zemský národní výbor přikázal provést exhumaci vězňů z koncentračních táborů z hromadných hrobů. Termín byl stanoven od 28. června 1945 do 3. července 1945.

Vyšetřující komise zemského národního výboru, při níž byla exhumace provedena, se skládala z komisaře politické správy Bautze, lékařů a soudních znalců Knoblocha z Prahy, Jeriema z Klatov, za účasti zástupce kriminální policie Anděla a zmocněnce SOPV na ZNV tajemníka O. Filipa.⁵⁸ Zástupci zahraničních zastupitelství států SSSR, Velké Británie, Francie, Jugoslávie a Polska byli také přítomni komisionálnímu vyšetření.⁵⁹

K nalezení společného hrobu a tím i k exhumaci a důstojnému uložení ostatků mrtvých na novorolský hřbitov přispěli dva vězni J. Houra a V. Vyšehradský. Právě tito jedinci si pamatovali místo, kam byli mrtví zahrabáváni. Oba dva přežili transport z novorolského koncentračního tábora do Terezína. Poslední poctu nevinným obětem Hitlerova režimu přišlo vzdát mnoho místních i přespolních obyvatel a vojenských osob.⁶⁰

⁵⁶ PEKLO MEZI STŘEPY PORCELÁNU, *Koncentrační tábor v Nové Roli a pochody smrti 1945*, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.slideshare.net/JiSankot/nov-role-a-jej-porcelnka>, s. 50-51

⁵⁷ Tamtéž

⁵⁸ Inicialy křestních jmen nejsou v kronikách či jiných publikacích dostupné.

⁵⁹ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>

⁶⁰ ČERVENÝ, Jaroslav a kol. *Nová Role a okolí dnes a dříve*, 2. část zvláštní přílohy Novorolského zpravodaje, 1985., s. 16

Hromadný hrob na katastrálním území Nové Role byl otevřen dne 28. června 1945. Hrob se nacházel v poli poblíž koncentračního tábora v Nové Roli. Hrob byl široký 2,10 metru, dlouhý 3,60 metru a hluboký 1,40 metru. V hloubce 90 cm byly nalezeny první mrtvoly, které ležely nezakryté, volně položené ve dvou vrstvách. Našlo se celkem 41 těl. Z toho osm mužů sovětské národnosti, jeden muž české národnosti, deset mužů polské národnosti, tři Slovinci, tři Ukrajinci, dva Francouzi, jeden Ital a deset mužů bez čísla.⁶¹

Jednotlivá těla musela být ohledána. Ohledáním mrtvol bylo zjištěno: „*Rus číslo 21185: Muž, neurčité stáří, modrobílý pruho vaný oblek (trestanecký), pod ním tmavý pruho vaný pulover, dále pletená tmavá vesta a tmavomodrá bíle pruho vaná košile, na břichu flanelový zahřívací pás a manšestrové proužkové kalhoty. Jinak žádné jiné znamení. Stav úplně sešlý.*“⁶² U jednoho z mrtvých se podle chrupu dalo posoudit, že se jedná o mladého člověka, zhruba okolo třiceti let. Dále bylo zjištěno, že dva byli zabiti střelnou ranou z bezprostřední blízkosti. Jeden Francouz měl vytetovanou hlavu ženy. U mrtvého Itala se dala prokázat totožnost, protože v jeho oblečení byl nalezen dopis. Jmenoval se Marco Visentin a byl narozen ne 24. srpna 1881.⁶³

Mezi oběťmi byla nalezena i tři ženská těla, která neměla přidělena čísla. Dle svědectví bývalých vězeňkyň lze říci, že se jednalo o dvě ženy sovětské národnosti a jednu mladou Češku, která byla nasazena na pomocné práce v kuchyni pro SS posádku tábora. Dívka byla napadená dozorkyní SS, která na ni křičela při loupání brambor. Dívka si kryla obličej před ranami, ale dozorkyně jí vytrhla nůž z ruky a několika ranami přesekala žíly. Všechny tři ženy pocházely z koncentračního tábora v Nové Roli. Jejich těla byla zabalena do pytloviny a dřevité vlny.⁶⁴

⁶¹ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>*

⁶² FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945.*, s. 17

⁶³ Tamtéž, s. 17-18

⁶⁴ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>*

V dubnu 1945 proběhl transport z Johannegeorgstadtu. Vlak se zastavil na vlakovém nádraží v Nové Roli i s několika mrtvými. Několik transportovaných zde bylo ubito.⁶⁵ „Podle svědectví bývalých hrobníků, kteří říkali, že vězni z transportu Johannegeorgstadt byli pohřbeni i nazi, zašití v hrubé pytlovině a mělo jich být kolem 69, hovoří jasně o tom, že v Nové Roli jsou pohřebiště dosud nenalezeny.“⁶⁶ Ze společného hrobu bylo exhumováno „pouze“ 41 mrtvol.

Je pravděpodobné, že nejvíce obětí bylo v posledních dnech 2. světové války a existence koncentračního tábora v Nové Roli. Předpokládáme, že mrtvoly byly pohřbívány nejen do masového hrobu, jenž byl nalezen a exhumován, ale i do dalších, jež nebyly nalezeny.

3.5 Heindrich Hechtfisher

Technický ředitel porcelánky Bohemia v Nové Roli se narodil dne 3. dubna 1898 v německém Selbu nedaleko Aše.

Ve svém rodném městě si udělal velmi dobré jméno u firmy Rosenthal, ve které od roku 1922 pracoval. Firma Rosenthal odkoupila akcie porcelánky Bohemia od českých finančních prodejců. V roce 1938 byl poslán do České republiky – Nová Role na pozici výkonného technického ředitele.⁶⁷

Po záboru pohraničí přicházejí do obce důstojníci SS a všechen majetek porcelánky poskytlí ve prospěch Třetí říše. V průběhu 2. světové války a existence koncentračních táborů docházelo ze strany Němců k zločinům, rabování národního bohatství a hospodářství.

⁶⁵ *POCHOD SMRTI VĚZŇŮ Z JOHANNGEORGENSTADTU*, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.vojna.net/portal/printview.php?t=1894&start=0>

⁶⁶ FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945.*, s. 20

⁶⁷ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 152 (Město Nová Role)*, Kronika města Nová Role 1934-1938, 2. díl [online]. [cit. 2016-04-29]. Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00152-obec-nova-role-1934-1938>

Po skončení 2. světové války v roce 1945 zvítězili spojenci nad nacistickým Německem a došlo k účtování. Vyčíslily se škody na majetku, ztráty na lidských životech a materiálu. Viníci byli voláni k mimořádným národním soudům, např. v Norimberku.⁶⁸

Mezi obviněnými byl i ředitel firmy Bohemia H. Hechtfischer, který byl zatčen dne 3. listopadu 1945. Měl možnost po válce uprchnout, neudělal to a věnoval se výrobě porcelánu dál. Proti jeho zatčení byly vzneseny pochybnosti. Žádalo se o jeho propuštění z důvodu toho, že se jednalo o vynikajícího odborníka, který by mohl přispět k poválečné výrobě porcelánu. Veškeré žádosti o propuštění byly zamítnuty.⁶⁹

Hechtfischerův proces se konal v mimořádném lidovém soudu dne 14. února 1947 od 10.00 hodin v Chebu. Hlavní líčení proti zatčenému vedl krajský soudce Dr. Václav Kácovský, obhájcem byl Dr. Jan Vančura a dalších pět členů senátu. Samotná obžaloba a výslechy svědků zaplnily celé odpoledne. Státní žalobce, který případ řešil, po shromáždění veškerých důkazů obžaloval zatčeného ze sedmi trestních činů – omezování lidské svobody, udavačství, napomáhání těžkému ublížení na zdraví, týrání aj. V 15.00 hodin byl vynesena rozsudek, který zněl – smrt oběšením. Obviněný využil možnost podání žádosti o milost, které nebylo vyhověno.⁷⁰

Rozsudek byl vykonán na dvoře chebského soudu tentýž den ve 22:10 hodin. Podle výpovědí vězňů byl ředitel H. Hechtfischer velmi zlý, nekompromisní, nelidský a brutální.

⁶⁸ KONEC 2. SVĚTOVÉ VÁLKY NA KARLOVARSKU, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.fofiffo.com/strana1b.htm>

⁶⁹ Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>

⁷⁰ JIŘÍK, Václav. Nedaleko od Norimberku: z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946 až 1948. Vyd. 1. Cheb: Svět křídel, 2000. ISBN 80-852-8068-X, s. 47-53

3.6 Výpovědi pamětníků

V současné době málo lidí ví o existenci koncentračního tábora v Nové Roli. Mnozí vězni v „lágru“ zemřeli – hladem, bitím nebo zastřelením. Ti, kteří přežili, promluvili o útrapách a vydali svědectví o děsivé zkušenosti z druhé světové války.

V říjnu 1946 poprvé promluvila poštovní úřednice Zdeňka Musilová, která byla svědkem několika případů zabití: *„Často nás týrali a tloukli silnou holí. Velitel Bock zmrazil pažbou pušky Polku, protože se pokusila o útěk, a když zůstala ležet neschopná pohybu, poslal ji ke zpopelnění do Ravensbrücku,“*⁷¹ vypověděla paní Musilová při svém svědectví. Vzpomínala také na jeden příběh šestnáctiletého děvčete sovětské národnosti, které z nerozumu udělalo díрку do vlhkého vytočeného talíře. Mistr to oznámil řediteli a ten nařídil komandantu tábora přísné pokárání děvčete, které bylo následně odvezeno do Flossenbürgu k popravě. Z. Musilová vzpomíná i na to, že jeden den dal ředitel H. Hechtfischer rozkaz ostříhat 300 Rusek dohola. Důvod tohoto rozhodnutí bylo, že jedné z nich se podařil útěk z tábora. Vzpomíná i na to, že ke konci války se snižovaly předepsané příděly potravin, *„takže vězni měli ráno a večer spařené seno, tzv. „čaj“ a v poledne spařenou brukev se třemi shnilými bramborami.“*⁷² Právě toto byl důsledek velkého počtu úmrtí žen ke konci války v táboře. Dalším důsledkem bylo i časté týrání (zlomeniny rukou a nohou, porušení ušních bubínků či způsobení těžkých vnitřních zranění). Paní Zdeňka vypráví i o pochodu smrti, kdy přes Bečov, Klášter Teplá, Mariánské Lázně do Stříbra bylo utlučeno a postříleno přibližně 200 žen. Mnoho dalších žen podleгло hladu a vyčerpání.

V roce 1968 vzpomínala na období strávené v novorolském „lágru“ i Věra Josipovna Fatijevna z Novoje Mitišči. Prošla několika koncentračními tábory v Německu a v sedmnácti letech ji esesáci převezli do Nové Role. Patřila mezi nejmladší vězně. *„V novorolském táboře jsme dostávaly velmi špatnou stravu v nedostatečném množství, takže jsme byly stále hladové a vysílené. Mnohé z nás často těžce onemocněly a pak zmizely, aniž*

⁷¹ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>*

⁷² *LÁGR. TEMNÁ MINULOST NOVÉ ROLE, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://magazin.e15.cz/regiony/lagr-temna-minulost-nove-role-848797>*

*jsme věděly kam,*⁷³ uvedla pro městskou kroniku. Věra v koncentračním táboře vykonávala velmi těžkou práci s úklidem odpadu. Několikrát denně musela vyvážet plně naložená kolečka střepů a odpad masy. Věra J. Fatijevna patřila k ženám, které zázrakem přežily na konci války pochod smrti. Před prvním transportem smrti z 19. na 20. dubna si paní Věra vzpomíná, že byla jednou vězeňkyní informována, že teď přijde na řadu skupina, která zbyla v táboře. Důrazně ji varovala, že nesmí utíkat na západ, kde by je zajali britsko-američtí vojáci, ale že mají utíkat jednotlivě na severovýchod k sovětským armádám. V. J. Fatijevna vzpomíná, že: „*Za noční tmy podařilo se mně a několika dalším ženám z transportu podle rad vězeňkyně utéct do lesnatých hor na severovýchod. Brodila jsem se říčkami a potoky, abych zmátla psy esesáků.*“⁷⁴ Po několika dnech bez jídla a odpočinku se paní Věra s dalšími spoluvězeňkyněmi dostala přímo do bitvy mezi sovětskými a německými oddíly. I přesto všechno se všem podařilo dostat k sovětské jednotce, která všechny ošetřila a poslala do polního lazaretu. Později se dověděla, že vězeňkyně, které vděčí za svůj život, byla esesáky ubita k smrti.

Většina žen z novorolského koncentračního tábora byla vězněna nacisty od začátku roku 1942 v koncentračním táboře Ravensbrück. Před transportem jim byla slíbena lehká a čistá práce v porcelánce. Skutečnost byla ale jiná.⁷⁵

Transportované ženy pracovaly v otrockých podmínkách. Nedostávaly skoro žádné jídlo, dozorcí je prakticky za vše tloukli. Fyzicky vyčerpané jedince nacisté při jakýmkoliv pracovním nezdaru trestali vězením v kobce či ponižováním na Apellplatze za každého počasí. Oba tresty se odehrávaly po skončení pracovní doby a v noci.⁷⁶

Vězeňkyním nikdo nespravoval šaty ani boty. Oblečení, které měly při zatčení, bylo jediné, které za dobu věznění měly. Konec války prožily polonahé a skoro bosé. Oblečení se na ženách mnohdy rozpadávalo, k čemuž přispívaly i špatné hygienické podmínky. Celý

⁷³ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>*

⁷⁴ FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945.*, s. 22

⁷⁵ BRUŽEŇÁK, Vladimír. *Ve stínu Krušných hor: z historie poboček koncentračního tábora Flossenbürg na Karlovarsku a Sokolovsku (Svatava, Kraslice, Nová Role, Ostrov a Korunní) a pochodů smrti.* s. 158 – 163

⁷⁶ BRUŽEŇÁK, Vladimír. *Ve stínu Krušných hor: z historie poboček koncentračního tábora Flossenbürg na Karlovarsku a Sokolovsku (Svatava, Kraslice, Nová Role, Ostrov a Korunní) a pochodů smrti.* s. 158-163

areál tábora byl prolezlý spoustou vši a štěnic. Mnohé z vězeňkyň onemocněly a postupem času nemoci podlehly. Přežily jen některé. Třeba Brigita Kuharová z Lublaně, později provdaná za národního umělce; profesorka Paraskovna Geresmovna Bereznjak z Oděsy nebo profesorka Mara Tominc.⁷⁷

Jedním z českých vězňů byl i Štěpán Švachula, který původně pocházel z Moravy. V roce 1940 byl nasazen na práci v Říši, při které se dostal do Norimberku k firmě Siemens. V době náletů v roce 1941 využil spolu s českými kamarády situace a utekl. Po několika dnech se dostal vlakem až k samotným hranicím protektorátu Čechy a Morava, kde jej zadržela bezpečnostní hlídka SS. Po několikadenním věznění byl převezen do nejbližšího koncentračního tábora. V tomto případě to byl Flossenbürg, kde poprvé Š. Švachula poznal hrůzy koncentračního tábora. Každý den vykonával práci v kamenolomu. V roce 1943 sháněli dozorcí řemeslníky do sousedních zemí. Š. Švachula se hlásil jako zámečnický, ačkoliv nebyl vyučen. Vybrané muže na řemeslnickou činnost odvezli. Š. Švachula dostal místo v dílně po Němci, který šel bojovat za A. Hitlera na východ, v porcelánce Nová Role v jeho rodném Československu. V novorolské porcelánce prožil zlé časy. Přežil i pochod smrti, při kterém se několik dní a nocí skrýval v lesích, když se mu společně s několika dalšími vězni podařilo uprchnout velitelům transportu. Na konci války se seznámil se svojí ženou, se kterou se v roce 1946 oženil a usadil v nedalekých Smolných Pecích na Karlovarsku. Během válečného období poznal hodnotu lidského života a cenu svobody. Na roky ve válečném Německu a novorolském „lágru“ nerad vzpomínal.⁷⁸

Po skončení války přišel do Nové Role jako učeň karlovarského porcelánu Jindřich Slivoně, který dříve bydlel v Týnci nedaleko Horažďovic. V té době mu bylo patnáct let. Do „lágru“, kde byli umístěny zajatí němečtí vojáci a Němci připraveni k odsunu, Jindřich občas chodíval. Vzpomíná si, že když poprvé přišel do areálu porcelánky, viděl ve všech čtyřech rozích „lágru“ vysoké strážní věže, které byly postupně zdemolovány. Do

⁷⁷ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafonium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>*

⁷⁸ ČERVENÝ, Jaroslav. Devět kapitol z Novorolska. Nová Role: Městský národní výbor, 1987., s. 25

dnešního dne si také pamatuje, kde koncentrační tábor stál a kudy vedl koridor, který byl obehnaný dráty a jež spojoval „lágr“ s porcelánkou.^{79 80}

3.7 Společné setkání bývalých vězňů

V lednu 1968 dostal tehdejší kronikář města Nová Role Ladislav Frnka dopis, v němž bývalá vězeňkyně Varvava Nikolajevna Malevova žádá o uspořádání mezinárodního setkání bývalých zajatců v Nové Roli.⁸¹

V roce 1968 navštívily Novou Roli bývalé jugoslávské vězeňkyně koncentračního tábora, které byly nasazeny především na otrockou práci. Díky jejich vzpomínkám se sestavil seznam všech jugoslávských příslušnic, které během války byly drženy v porcelánce Bohemia.⁸²

Je podstatné zmínit, že vězeňkyně Harmel Milica byla zastřelena při pochodu smrti v Michalových Horách v posledních dnech války. Slovinka Brigita Kuhar, která po návratu domů předala rodině Milici šátek z pyžamových kalhot. Několik let rodina hledala kapličku, u které byla zastřelena, až na začátku dubna 1965 náhodný kolemjdoucí objevil místo, u kterého byli zastřeleni tři sovětsí důstojníci a Milica. Podle protokolu byla pohřbena v pyžamu, které se shodovalo se vzorkem šátku. K uctění památky nechala rodina na místě smrti udělat symbolický vzpomínkový pomníček s nápisem: *Milice Harmel, Jugoslavie, V nejkrásnějším věku 24 let zde byla dne 26. dubna 1945 na pochodu smrti zastřelena*. Příbuzní zde ještě zasadili borovici a jalovec, které přivezli z jejího

⁷⁹ LÁGR. TEMNÁ MINULOST NOVÉ ROLE, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://magazin.e15.cz/regiony/lagr-temna-minulost-nove-role-848797>

⁸⁰ Rozhovor s Jindřichem Slivoně, dne 25. ledna 2014

⁸¹ ČERVENÝ, Jaroslav a kol. Nová Role a okolí dnes a dříve, 3. část zvláštní přílohy Novorožského zpravodaje, 1985., s. 12

⁸² Seznam jugoslávských příslušnic: *Prof. Mudr. Jovanović Radmila z Běhelegradu, Bedenk Mira, Bolka Hedvika, Bvenk Ančka, Budič Vera, Cerne Zina, Černic Lojzka, Bukovec Angelca, Fabjan Desanka, Gruden Tončka, Gnerda Milica, Harmel Milica, Koder Majda, Krajl Marica, Kopelj Dana, Kastelič Albina, Kosivnik Milena, Kuhar Brigita, Kočevar Štefka, Marinc Julka, Mauer Tatjana, Mariušek Roza, Okorn Fani, Ličen Nataša, Puc Doli, Pavlika Ani, Pavlika Pavla, Kevmavrer Angelca, Starc Mimi, Strubejl Pepca, Velikonja Marja, Tominc Mara, Turk Tina, Turk Stana, Borštner Francka, Bučar Zlata.*

rodiště Cerknice. V roce 2014 byla situace zcela jiná. Jalovec ani borovice se v okolí hrobu nenachází, jediné co zůstává je zvláštní atmosféra místa a nápis na pomníčku.⁸³

Vězeňkyně Bučar Zlata byla dle záznamů odvezena z Nové Role zpět do Ravensbrücku, kde byla popravena. Okorn Fani byla jediná vězeňkyně žijící na území Nové Role před druhou světovou válkou. Rovněž byla nasazena na otrocké práce do pracovního tábora. O jejím osudu nejsou žádné záznamy.

Ze sociálního složení jugoslávských vězeňkyň můžeme říci, že nejvíce vězňů bylo studentek (11), dále dělnic, hospodyň, zdravotních sester a žen z hospodářství. Nepatrné zastoupené měla lékařka, profesorka, učitelka a baletka.⁸⁴

Bývalé vězeňkyně ve svých výpovědích uvedly, že důvodem jejich věznění bylo, že jejich rodiče, manželé či jiní rodinní příslušníci byli členy partyzánských armád, bojujících proti fašistickým okupantům Jugoslávie. Odboji velel vůdce jugoslávského protinacistického odboje během 2. světové války Josip Broz-Tito (1892–1980).⁸⁵

U sovětských vězeňkyň se nepodařilo dohledat či dodatečně pořídit žádný jmenný seznam. Během války se jich v tábore vystřídalo několik set. I přesto se většina mezi sebou zná a jsou v kontaktu.

Setkání bývalých vězeňkyň zdejšího koncentračního tábora, které probíhalo ve dnech 8.-10. června roku 1968, se zúčastnilo sedm žen z bývalé Jugoslávie a tři ženy z bývalého Sovětského svazu. Setkání dle výňatku ze zápisu besed, které probíhaly v těchto dnech, dorazila Varvara Nikolajevna Malevova, narozena v roce 1920, která se ztotožňovala se svědectvím Zdeňky Musilové, která svědectví vydala písemně hned po válce. Dále Věra Josipovna Fatijeva, Proskurina Gerasimova Bereunjak a Gita Kuhar.⁸⁶

První den probíhala beseda, na které všechny bývalé vězeňkyně v plném rozsahu potvrdily svědecké výpovědi bývalých českých vězeňkyň, které se zúčastnily přelíčení

⁸³ PEKLO MEZI STŘEPY PORCELÁNU, *Koncentrační tábor v Nové Roli a pochody smrti 1945*, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.slideshare.net/JiSankot/nov-role-a-jej-porcelnka>

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ ČERVENÝ, Jaroslav a kol. *Nová Role a okolí dnes a dříve*, 3. část zvláštní přílohy Novorolského zpravodaje, 1985., s. 16-19

⁸⁶ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Kronika města Nová Role 1967 – 1972, 2. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29]. Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1967-1972>

v roce 1946 proti tehdejšímu řediteli porcelánky Bohemia a zakladateli tehdejšího koncentračního tábora v Nové Roli Heinrichu Hechtfisherovi.

Druhý den návštěvy byl uspořádán výlet po trase pochodu smrti, který se odehrával v roce dubnu 1945, a všechny zúčastněné jej přežily. Zastávky probíhaly na místech, kde se při transportu nocovalo, nebo se někdo pokusil o útěk. Během celého výletu se vzpomínalo na ty, které během pochodu smrti odpadly ať už hladem či vyčerpáním. Bývalé vězeňkyně chtěly společně vyhledat místo, kde byla zastřelena 24letá Milica Harmel. Na její památku zapálily u dřevěného křížku svíčku a společně držely minutu ticha.

Závěrečný den byla účastnicím setkání umožněna návštěva porcelánky Bohemia a okolí, kde se nacházely prostory tehdejšího koncentračního tábora. Zástupci současné porcelánky (nyní Karlovarský porcelán, a.s.) zúčastněné provedli po celém areálu a ženy vzpomínaly na své útrapy v těžkém období války. Společně navštívily novorolský hřbitov, kde společně uctily památku všem obětem koncentračního tábora v Nové Roli u společného hrobu.⁸⁷

Setkání se mělo původně zúčastnit patnáct bývalých vězeňkyň ze Sovětského svazu. Dvanáct z nich však nemohlo v uvedenou dobu nastoupit na dovolenou, proto návštěvu odřekly. Bývalé české vězeňkyně nebyly pozvány převážně z kapacitních důvodů týkajících se ubytování. Dle pozdějších informací se všechny účastnice setkaly v místě jejich bydliště, zejména v Praze. Z tohoto setkání byla pořízena bohatá fotodokumentace, která je zařazena do kroniky Nové Role z roku 1968.

Další setkání bývalých vězňů se uskutečnilo ve dnech 5.-12. května 1975. Mělo výrazně oficiálnější ráz než setkání před sedmi lety. Společně s kronikářem Ladislavem Frnkou se organizace zhostily i závodní organizace z porcelánky. Program byl totožný jako na předešlém setkání. Celkový počet návštěvníků tohoto oficiálního setkání není nikde zaevidován.⁸⁸

⁸⁷ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1967 – 1972, 2. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29]. Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1967-1972>*

⁸⁸ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role), Kronika města Nová Role 1973 – 1977, 3. svazek [online]. [cit. 2016-04-29]. Dostupné na Porta Fontium: http://www.portafontium.eu/iipimage/30360926/soap-kv_00276_mesto-nova-role-1973-1977*

3.8 Vzpomínkové akty

Po roce 1989 se v Nové Roli vystavěla spousta nových domků a bytových zařízení, a díky tomu město získávalo a stále získává nové novorolské občany. O událostech, které se staly během druhé světové války a zvláště v letech 1942-1945, ví jen velmi málo občanů. Z tohoto důvodu vzniklo několik publikací a vyprávění věnované tomuto tématu. Sám bývalý kronikář města Ladislav Frnka, který svědomitě zpracoval nejobsáhlejší pramen poznání této doby, popisuje ve svých textech otřesné poměry v táboře. Další publikace, která například popisuje pracovní a životní podmínky vězňů, je sedmisetstránková kniha od chebského historika Václav Jirčíka *Nedaleko od Norimberka*. Dalšími prameny poznání jsou články a statě, které byly uveřejněny v různých novinách či zpravodajích.⁸⁹

Město nezapomíná ani na oběti 1. světové války, proto byl na místním hřbitově postaven památník, který nese nápis *1914–1918*, a pod ním je výčet jmen obětí, které při čtyřleté válce položili svůj život.⁹⁰

Roku 1945 byl na hřbitově v Nové Roli vyznačen společný hrob prostým dřevěným křížem s korunou z ostnatého drátu. Roku 1958 byl nahrazen menším kamenným památníkem, na kterém je nápis *Památce umučených 1942–1945*. Úprava prostorů kolem společného hrobu do současné podoby počala rokem 1971. Každý rok se zde setkáváme s pietním aktem u společného hrobu, kterého se účastní vedení města a vedení soudobé porcelánky.⁹¹

Za účelem pozvání města a porcelánky zde pobývala v roce 1968 skupinka žen z Jugoslávie a Sovětského svazu, které přežily vězení v Nové Roli i strastiplný návrat do svých zemí.

V roce 1985 byl u vlakového nádraží zřízen památníček obětem, na kterém je napsáno *Obětem a vězňům koncentračního tábora v Nové Roli 1942–1945; Občané města, květen 1945*. Tento prostý přírodní kámen je opatřen pamětní deskou, která nám připomíná události ve městě v letech 1942–1945. Zajímavostí je, že kámen byl dovezen z úpatí Krušných hor u Smolnické výsypky. Každý rok se v den výročí konce druhé světové války

⁸⁹ ČERVENÝ, Jaroslav. Nová Role v zrcadle doby: 1948 - 1988. Nová Role: Městský národní výbor, 1988., s. 23

⁹⁰ ŠEDIVÝ, Václav a kol. Almanach 700 let založení Nové Role, 1993, s. 37

⁹¹ ŠEDIVÝ, Václav a kol. Almanach 700 let založení Nové Role, 1993, s. 37

sejde vedení města, zástupci politických stran a občané, aby uctili památku obětem druhé světové války a zvláště obětem koncentračního tábora. V době komunistické se u památníku scházeli také skauti, pionýři, svazy žen aj. Na pietní místo se pokládají květiny a věnce. Po proslovu starosty města se následně drží minuta ticha.⁹²

V sousedních Božičanech, které byly úzce spojeny s existencí pracovního tábora v Nové Roli, se nasazení flossenbüurských vězňů nijak nepřipomíná. Je zde ale vystavěn pomník, který připomíná události obětem světových válek.

Bývalý místostarosta města Ladislav Cinegr prohlašuje, že koncentrační tábor v západočeském městě je již mrtvá záležitost a nikdo o „lágru“ neví. Nová Role je nové město, kde výstavba panelových domů začala v padesátých letech. Od té doby se rapidně zvýšil počet obyvatel. Lidé znají koncentrační tábor pouze z vyprávění a z dokumentů, které městský úřad dává k dispozici.⁹³

Vzpomínkové akty v obci mají význam uchování událostí v paměti obyvatel, udržení úcty mládeže k místu utrpení několika stovek vězňů a k místu posledního odpočinku obětí. Místa bývalého tábora prošla terénními úpravami (vykácení dřevin či srovnání povrchu cesty drobným kamením). Neznalec historie města nepozná, že v soudobé budově Karlovarského porcelánu dříve sídlil pracovní tábor, ovšem znalec na první pohled vidí ostnaté dráty, které stále obklopují celý tento objekt.

⁹² ČERVENÝ, Jaroslav. Nová Role: 40 let města. I. Nová Role: Nová Role, 2004., s. 30

⁹³ NA NACISTICKÉ KONCENTRAČNÍ TÁBORY SE NEZAPOMÍNÁ, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2005/05/050512_cz_concentr_camps_pckg.shtml

4. Poválečná porcelánka v Nové Roli

4.1 Provoz porcelánky po válce

I po válce stál v čele továrny tvrdý a přísný H. Hechtfischer, který byl za svá provinění později odsouzen k trestu smrti. Až v lednu roku 1946 byl do funkce podnikového ředitele jmenován Antonín Jiras, který přijímal první české úředníky do továrny. O pár měsíců později téhož roku byl vystřídán Ladislavem Fejtkem, který byl bývalým profesorem umělecko-průmyslové školy pro obor keramiky v Praze.⁹⁴ V tomto období nastupovali noví pracovníci a v Nové Roli je zřízen chlapecký a dívčí internát pro učně. Do západočeského městečka přichází přibližně šedesát učňů, kteří se zaučují na zcela nových pozicích, např. točíř, vylévač, palič, malíř porcelánu a ocelotiskař.⁹⁵ Mezi nimi je i Jindřich Slivoně, který do Nové Role přišel z jihu Čech za účelem vyučit se paličem.⁹⁶

Koncem března 1959 byla zahájena výstavba nové továrny na porcelán v Nové Roli. Důvodem bylo zjištění, že většina porcelánek v Karlovarském kraji je zastaralá svým zařízením a nestačí moderním trendům výroby. Provoz, v té době největší a nmodernější porcelánky ve střední Evropě, byl zahájen dne 1. června 1963. V tento den se začínalo i s rekonstrukcí starého závodu, která trvala až do roku 1968.⁹⁷

⁹⁴ FRNKA, Ladislav. *Dějiny keramických závodů Bohemia v Nové Roli.*, str. 4-15

⁹⁵ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>

⁹⁶ Rozhovor s Jindřichem Slivoně, dne 25. ledna 2014

⁹⁷ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>

4.2 Inovace tvarů a dekorů

V padesátých letech se v továrně vyrábělo sedm tvarů porcelánu. Jelikož na zahraničním trhu klesla poptávka po novorolských výrobcích, byl závod nucen svou výrobu inovovat. Inspiraci čerpal ze sousedních porcelánek v kraji. Do výroby byl zařazen tvar Loos, který byl převzatý z nově vybudovaného závodu v Lesově. Zastaralé tvary Tereza a Antoinette byly nahrazeny tvarem Mary-Anne. Nutností byla změna dekoru, která v různých pastelových odstínech opisovala tvary výrobků.⁹⁸

V současné době majitelé továrny nabízí 21 různých produktů v klasické bílé verzi nebo dekorované. Z tvarů, které se vyráběly v letech minulých, se drží pouze tvar Loos. Nejslavnějším a zároveň nejprodávanějším tvarem s dekorací modrobílého cibulového vzoru je stále tvar Natálie. Inspirací pro dekoraci se stala východní Asie. Název vznikl podle dekoru, který tvoří nepatrné cibulky. Tento vzor je oblíben i po několika letech a lze s jistotou říci, že každá domácnost vlastní alespoň nějaké nádobí z rozsáhlé jídelní soupravy.⁹⁹

4.3 Zaměstnanci a plnění výsledků

Za komunismu se novorolský závod úspěšně vyrovnal s plněním hospodářských výsledků. Hospodářský výsledek byl překročen o několik tisíc československých korun. Zásadou toho byla úspora paliva a energií. Plán výroby byl plněn na 103 %. Nová Role dodávala porcelán do sousedních závodů v Chodově, Lokti a Loučkách. Export porcelánu byl přibližně do 24 zemí světa. Nejvíce se vyváželo do Sovětského svazu a z nesocialistických zemí do Nizozemska a Velké Británie. Po přelomu tisíciletí si prošla porcelánka v Nové Roli krizí, při níž si všichni mysleli, že se už nevzpamatuje. Továrna v současné době vyrábí a získává status, který v období svých ekonomických problémů ztratila. V současné době závod exportuje převážně do zemí bývalého Sovětského svazu. Poptávka po porcelánové výrobě není taková jako v minulých letech, ale i přesto se novorolský závod nevzdává.¹⁰⁰

⁹⁸ FRNKA, Ladislav. *Dějiny keramických závodů Bohemia v Nové Roli.*, s. 4-15

⁹⁹ *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Kronika města Nová Role 1973 – 1977, 3. svazek [online]. [cit. 2016-04-29]. Dostupné na Porta Fontium: http://www.portafontium.eu/iipimage/30360926/soap-kv_00276_mesto-nova-role-1973-1977

¹⁰⁰ FRNKA, Ladislav. *Dějiny keramických závodů Bohemia v Nové Roli.*, str. 6-17

Porcelánka vždy nabízela pracovní příležitosti převážně ženám. V roce 1989 jich v závodě bylo zaevidováno přibližně 71 %. I přesto se firma potýkala s dlouhotrvajícím nedostatkem pracovních sil. Závod zaměstnával studenty a důchodce, které postupem času nahrazoval stálými zaměstnanci, kteří přicházeli z řad odborných učilišť.¹⁰¹ V Karlovarském kraji je i v současné době spousta středních škol a učilišť, které připravují své studenty na pozice v závodech, např. dekoratér či malíř. Školy se nacházejí přímo v Karlových Varech nebo v nedalekém Lokti. Podle záznamu z roku 1964 se průměrné měsíční výdělníky dělníků v závodě pohybovaly od 400 Kč, což si vydělaly uklízečky za čtyřhodinovou směnu, po 1900 Kč, které brali sádraři a odlévači na sádrovně.¹⁰² V současné době se průměrný plat v závodě pohybuje okolo 12 000 hrubého. V 90. letech závod zaměstnával přibližně dva tisíce zaměstnanců. V období krize, kdy se porcelánka ocitla ve velkých ekonomických problémech, se začalo propouštět. Firma v současné době zaměstnává přibližně 680 zaměstnanců a další zaměstnance přijímat nebude.¹⁰³

4.4 Současnost

Výroba porcelánu se od roku 1963 až do současné doby v podstatě nezměnila. Měnily se tvary, dekory, ale výrobní zařízení zůstala v podstatě neměnná. Dá se říci, že nový zrekonstruovaný závod je vlastně starým, výroba v něm probíhá nepřetržitě již několik desítek let bez podstatné změny. Jedinou změnou jsou společnosti, které porcelánku vlastní. V roce 2009 se majitelem závodu stala společnost Thun 1794, a. s., která zapříčinila změnu výrobní náplně podniku. Novorolská porcelánka se stala sídlem celé společnosti, kde je umístěna i výroba sítotisku.¹⁰⁴ Firma má i po letech několik stovek odběratelů, kterým své výrobky poskytuje jak v základním bílém provedení, tak s různými dekoracemi. Porcelánka nabízí i exkurzi po provozu a areálu, při které můžeme sledovat výrobu porcelánu od samého prvopočátku.

¹⁰¹ ČERVENÝ, Jaroslav a kol. *Nová Role a okolí dnes a dříve*, 2. část zvláštní přílohy Novorolského zpravodaje, 1985., str. 11

¹⁰² FRNKA, Ladislav. *Dějiny keramických závodů Bohemia v Nové Roli.*, str. 6-17

¹⁰³ ČERVENÝ, Jaroslav. *Nová Role: 40 let města. I. Nová Role: Nová Role*, 2004., str. 32

¹⁰⁴ Tamtéž

Závěr

Cílem této práce bylo popsat historii zapomenutého koncentračního tábora v Nové Roli. Během druhé světové války se ve městě odehrálo mnoho událostí, které byly popsány v samotné práci.

Při vyhledávání informací o koncentračním táboře bylo zjištěno, že doposud nevznikla žádná komplexní publikace o tomto tématu. Informace o nejsmutnějším období západočeského města byly čerpány z digitalizovaných kronik města Nová Role, jejíž zdroje jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Výsledkem předkládané práce je také zjištění, že ačkoliv je Nová Role menším městem v Karlovarském kraji, událo se zde mnoho událostí, které město ovlivnily či poznamenaly. Po skončení druhé světové války prodělala obec spoustu změn. Došlo k rozvoji keramického průmyslu, aj. Až v šedesátých letech byla vesnice povýšena na město, které se chlubí první písemnou zmínkou pocházející ze 13. století. Každoročně se zde pořádá několik kulturních akcí, které si drží svoji dlouholetou tradici.

Dále bylo zjištěno, že současní novorolští občané nevědí o existenci koncentračního tábora ve svém bydlišti. O zajateckých táborech, které byly vybudovány na Karlovarsku během 2. světové války, se na základních školách nevyučuje.

Nová Role je městem, do kterého většina obyvatel přišla až po válce. Fakta o dění v tomto místě během druhé světové války je možno se dozvědět v publikacích vydávaných Městským úřadem v Nové Roli, které vychází zpravidla ve dnech výročí ukončení války. Tradicí zůstává vzpomínkový akt u pomníčku u vlakového nádraží.

Seznam použité literatury a zdrojů

Prameny

- *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 152 (Archiv obce Nová Role)*, Kronika obce Nová Role 1933, 1. díl [online]. [cit. 2016-04-29]. Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00152-obec-nova-role-1933>
- *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 152 (Město Nová Role)*, Kronika města Nová Role 1934-1938, 2. díl [online]. [cit. 2016-04-29]. Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00152-obec-nova-role-1934-1938>
- *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Kronika města Nová Role 1949-1966, 1. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29] Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1945-1966>
- *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Kronika města Nová Role 1967 – 1972, 2. svazek s historickým úvodem [online]. [cit. 2016-04-29]. Dostupné na Porta Fontium: <http://portafontium.cz/chronicle/soap-kv/00276-mesto-nova-role-1967-1972>
- *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Kronika města Nová Role 1973 – 1977, 3. svazek [online]. [cit. 2016-04-29]. Dostupné na Porta Fontium: http://www.portafontium.eu/iipimage/30360926/soap-kv_00276_mesto-nova-role-1973-1977
- FRNKA, Ladislav. *Stručná historie koncentračního tábora v Nové Roli z let 1942-1945 a pochodu smrti z tohoto tábora z 20. dubna 1945.*

Literatura

- BENZ, Wolfgang, Barbara DISTEL a Angelika KÖNIGSEDER (eds.). Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager. München: C.H. Beck, 2007. ISBN 978-3-406-52965-8.
- BLODIG, Vojtěch, KREJČA Otomar, KREJČOVÁ Helena, Munk Jan, LHOTKA Petr, PAVLÁT Leo: Téma: HOLOCAUST, Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách, nakladatelství Tauris, 2005
- BRUŽEŇÁK, Vladimír. Ve stínu Krušných hor: z historie poboček koncentračního tábora Flossenbürg na Karlovarsku a Sokolovsku (Svatava, Kraslice, Nová Role, Ostrov a Korunní) a pochodů smrti. Vydání první. Cheb: Svět křídel, 2015. Svět křídel. ISBN 978-80-87567-69-2.
- ČERVENÝ, Jaroslav. Vzpomínka, Novorolský zpravodaj, listovka MěÚ v Nové Roli, rok 2015, čís. 4,
- ČERVENÝ, Jaroslav a kol. Nová Role a okolí dnes a dříve, 1. část zvláštní přílohy Novorolského zpravodaje, 1985.
- ČERVENÝ, Jaroslav a kol. Nová Role a okolí dnes a dříve, 2. část zvláštní přílohy Novorolského zpravodaje, 1985.
- ČERVENÝ, Jaroslav a kol. Nová Role a okolí dnes a dříve, 3. část zvláštní přílohy Novorolského zpravodaje, 1985.
- ČERVENÝ, Jaroslav. Nová Role: 40 let města. I. Nová Role: Nová Role, 2004.
- ČERVENÝ, Jaroslav. Nová Role v zrcadle doby: 1948 - 1988. Nová Role: Městský národní výbor, 1988.
- ČERVENÝ, Jaroslav. Devět kapitol z Novorolska. Nová Role: Městský národní výbor, 1987.
- ČERVENÝ, Jaroslav. Nová Role ve výstavbě: 1945 - 1985. Nová Role: Městský národní výbor, 1986.
- FRNKA, Ladislav, Dějiny keramických závodů Bohemia v Nové Roli.
- JIŘÍK, Václav. Nedaleko od Norimberku: z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946 až 1948. Vyd. 1. Cheb: Svět křídel, 2000. ISBN 80-852-8068-X.

- KÁRNÝ, Miroslav, Koncentrační tábory, SS a německé monopol, Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV 26 [76], č. 5, (1978)
- Malá československá encyklopedie ČSAV, III. svazek, písmeno I–L, vydala Academia, Praha 1986
- PAKENHAM, Thomas. The Boer War. 1st American ed. New York: Random House, c1979. ISBN 0394427424.
- PEČENKA, Marek a Petr LUŇÁK. Encyklopedie moderní historie. 3. rozš. vyd. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-95-8.
- ŘEHÁČEK, Karel. Němci na Karlovarsku v letech 1945 - 1948. I. vydání, Plzeň: Karel Řeháček, 2011. ISBN 978-80-254-9620-6.
- ŠEDIVÝ, Václav a kol., Almanach 700 let založení Nové Role, 1993

Fotodokumentace

- *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Fotoalbum č. 4 : Příloha ke kronice města Nová Role 1945 – 1964 [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné na Porta Fontium:
http://www.portafontium.eu/iipimage/30360935/soap-kv_00276_mesto-nova-role-fotoalbum-1945-1964_0010
- *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Fotoalbum č. 4 : Příloha ke kronice města Nová Role 1945 – 1966 [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné na Porta Fontium:
http://www.portafontium.eu/iipimage/30360294/soap-kv_00276_mesto-nova-role-fotoalbum-1945-1966?language=cs
- *Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond 276 (Město Nová Role)*, Fotoalbum č. 4 : Příloha ke kronice města Nová Role 1968 [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné na Porta Fontium:
http://www.portafontium.eu/iipimage/30360941/soap-kv_00276_mesto-nova-role-fotoalbum-1968?language=cs

Internetové zdroje

- *KONEC 2. SVĚTOVÉ VÁLKY NA KARLOVARSKU*, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.fofifo.com/strana1b.htm>
- *LÁGR. TEMNÁ MINULOST NOVÉ ROLE*, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://magazin.e15.cz/regiony/lagr-temna-minulost-nove-role-848797>
- *NA NACISTICKÉ KONCENTRAČNÍ TÁBORY SE NEZAPOMÍNÁ*, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2005/05/050512_cz_concentr_cam_ps_pckg.shtml
- *NÁSTIN TYPOLOGIE KONCENTRAČNÍCH TÁBORŮ*, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.fronta.cz/nastin-typologie-koncentracnich-taboru>
- *PEKLO MEZI STŘEPY PORCELÁNU*, Koncentrační tábor v Nové Roli a pochody smrti 1945, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.slideshare.net/JiSankot/nov-role-a-jej-porcelnka>
- *POCHOD SMRTI VĚZŇŮ Z JOHANNGEORGENSTADTU*, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.vojna.net/portal/printview.php?t=1894&start=0>
- *POCHODY SMRTI*, Poslední kapitola zvěrstev druhé světové války, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: <http://www.totalmag.cz/valka/90-specialni-tema/1428-pochody-smrti-posledni-kapitola-zvrstev-druhe-svtove-valky.html>
- *ŽELEZNIČNÍ TRANSPORTY A POCHODY SMRTI*, [online]. [cit. 2016-04-29], Dostupné z: http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/Pochody_smrti.htm

Přílohy

Příloha č. 1 – Kostel sv. Michaela v Nové Roli postavený v letech 1240 – 1255

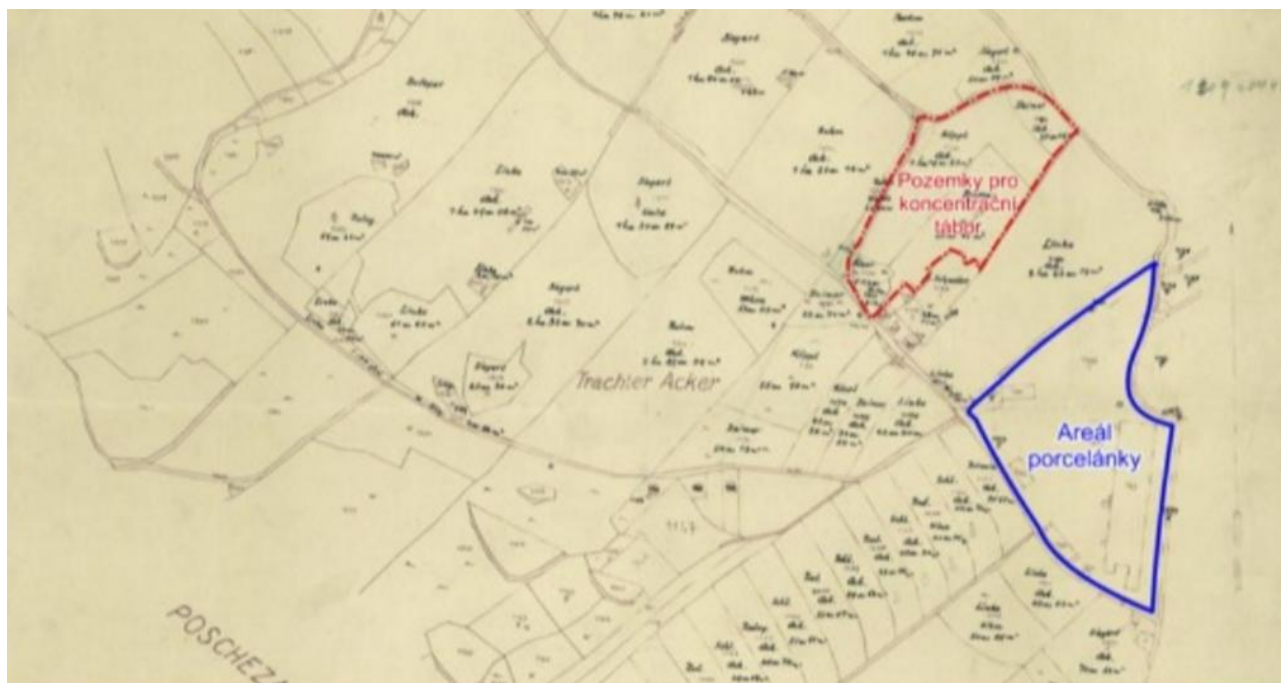
Příloha č. 2 – Porcelánka v době 2. světové války (1939 – 1945)

Příloha č. 3 – Žádaný porcelánový servis Amsterdam

Příloha č. 4 – Katastrální mapa Nové Role s vyznačeným územím porcelánky a koncentračního tábora

Příloha č. 5 – Rakve s exhumovanými těly obětí v červnu 1945 na bývalém Appellplaze

Příloha č. 6 – Dohlížející komise úředníků při exhumaci těl

Příloha č. 7 – Portrét zastřelené studentky Milici Harmel

Příloha č. 8 – Poslední společná fotografie Milici Harmel (vpravo) s maminkou Karolínou, sestrou Magdou a bratrem Milanem

Příloha č. 9 – Vstupní seznam vězeňkyň KT Flossenbürg do pracovního tábora
Nová Role, duben 1944

5	Brenk	Anna	24. 7. 28	1944 Flossenbürg
6	Budic	Anna	21. 26. 28	1944 Flossenbürg
7	Bukawec	Angela	24. 4. 26	1944 Flossenbürg
8	Cerne	Suzan	26. 10. 24	1944 Flossenbürg
9	Badenk	Miri	2. 3. 23	1944 Flossenbürg
52290	Cornic	Alain	Angela 28. 11. 23	1944 Flossenbürg
1	Fubjan	Aracna	12. 2. 22	1944 Flossenbürg
2	Gruden	Antonia	19. 4. 24	1944 Flossenbürg
3	Harmel	Alain	14. 8. 26	1944 Flossenbürg
4	Kapelf	Maria	21. 8. 24	1944 Flossenbürg
5	Kastelic	Alain	2. 12. 23	1944 Flossenbürg
6	Kozler	Maria	12. 7. 23	1944 Flossenbürg
7	Koštnik	Milena	21. 12. 28	1944 Flossenbürg
8	Kraff	Maria	21. 1. 29	1944 Flossenbürg
9	Krauswiler	Aracna	10. 10. 24	1944 Flossenbürg
52300	Kufar	Angela	2. 12. 23	1944 Flossenbürg
1	Licen	Milena	16. 10. 26	1944 Flossenbürg
2	Marine	Suzan	24. 12. 24	1944 Flossenbürg

Příloha č. 10 – Pomník Milici Harmel v Michalových Horách

Příloha č. 11 – Návštěva společného hrobu obětí na novorolském hřbitově v roce 1968

Příloha č. 12, 13, 14 – Fotodokumentace ze setkání bývalých vězeňkyň
Koncentračního tábora v Nové Roli, červen 1968

Příloha č. 15 – Seznam osudných míst pochodů smrti na Karlovarsku v roce 1945

Příloha č. 16 – Současný znak města Nová Role

Příloha č. 17 – Tzv. Cibulák - nejznámější výrobek v pozdějších letech novorolské porcelánky

Příloha č. 18 – Objekty současného porcelánky Thun 1794, a. s. v Nové Roli

Příloha č. 19 – Vlakové nádraží v Nové Roli

Příloha č. 20 – Rozložení koncentračního tábora v Nové Roli

